

APARUT IN 53/2013

CRONICA FUNDATIILOR

DE LA HOMO SAPIENS LA HOMO FRAUDENS

Partea I-a

Dr. Restian Adrian

Antropologii spun că omul este homo sapiens și chiar homo sapiens sapiens, adică omul este un animal rațional, inteligent și chiar foarte inteligent. Dar omul este o ființă atât de complicată, încât despre el s-a spus nu numai că este homo sapiens, ci și homo faber, zoon politikon, homo ludens, homo economicus, homo significans, homo consumericus, homo esteticus, homo religiosus și așa mai departe. Noi am spus că omul este și homo ciberneticus (Restian, A., *Homo ciberneticus*, Editura Științifică, 1981). Iar Mircea Malița spune, în ultima sa carte, că omul este și homo fraudens și homo praedator (Malița, M., *Homo fraudens*, Editura Rao, 2012). Homo fraudens este omul care pentru a putea supraviețui în confruntarea sa cu adversari mai puternici decât el, a fost obligat de multe ori să apeleze nu numai la logică și la rațiune, ci și la viclenie, la șmecherie, la perfidie, la fals, la duplicitate, la minciună și chiar la trădare, adică să-și folosească inteligența în scopuri mai puțin morale. Din păcate însă omul a continuat să apeleze la inteligența sa perfidă nu numai pentru a supraviețui, ci și pentru a o duce mai bine, așa cum s-a întâmplat, spre exemplu, înainte de revoluție, când mulți turnătorii nu au turnat numai pentru a supraviețui, ci și pentru a obține anumite beneficii, și așa cum se întâmplă și astăzi când majoritatea corupților și a falsificatorilor, nu falsifică numai pentru a supraviețui. Iar homo praedator a mers și mai departe și a folosit inteligența perfidă în scop ofensiv, pentru a-și satisface lăcomia, pentru a se îmbogăți și a câștiga puterea cu orice preț, așa cum se întâmplă în democrația primitivă și în capitalismul sălbatic în care trăim. În mare am putea spune că homo fraudens ar fi responsabil de mica corupție, iar homo praedator de marea corupție.

Din fericire, chiar dacă mulți oameni sunt imorali, societatea umană nu este formată numai din oameni corupți, care se înșală unii pe alții. În orice societate mai există și o mulțime de oameni raționali, de oameni morali, de homo moralis, fără de care homo fraudens și homo praedator nu ar avea pe cine înșela. Din păcate însă de multe ori tocmai homo fraudens și homo praedator sunt cei care fac jocurile sociale, economice și politice ale lumii în care trăim. La o analiză mai atentă constatăm că marile probleme cu care este confruntată societatea contemporană, așa cum ar fi criza financiară, poluarea, deteriorarea mediului și spolierea resurselor, nu au fost determinate atât de niște factori obiectivi, cât de niște factori subiectivi. După cum arată profesorul în economie Alexandru Tașnadi, criza financiară nu a căzut din cer, ci este rezultatul degradării intelectuale, morale și spirituale a omului. (Tașnadi, A., *Criza duhovnicească în oglinda economiei*, Lumina, 10, 2013).

Este evident că atât succesele, cât și insuccesele omului, au fost determinate în cele din urmă de creier, deoarece spre deosebire de toate celelalte animale, care au mizat pe mușchi foarte puternici, pe picioare foarte rapide, pe aripi, pe dinți și pe coarne, omul a mizat pe creier, care s-a dezvoltat și s-a perfecționat foarte mult. Dar deși creierul omului a ajuns cel mai perfecționat organ din univers, sau cel puțin de pe pământ, el are totuși anumite limite și chiar anumite imperfecțiuni (Restian A., *Les imperfections cybernetiques de l'organisme humaine*, Cybernetica, 2, 1977, 128-139).

Așa spre exemplu, deși pentru a lua deciziile cele mai adecvate, omul are nevoie de cât mai multe informații, creierul lui are o capacitate limitată de recepționare, de prelucrare și de memorare a informațiilor. Pe de altă parte, omul dă prioritate aspectelor subiective, plăcerii și egoismului în detrimentul aspectelor morale, raționale, logice și obiective. După cum au arătat psihanalistii (Freud, S., *Introducere în psihopatologie*, Editura Didactică, 1980) și fiziologii

(Cabanac, M., *Role physiologique du plaisir*, Presse Medicale, 30, 1975, 2467-2470), creierul omului este dominat de principiul plăcerii, chiar și atunci când aceasta îi dăunează propriei sale existențe, așa cum se întâmplă în cazul consumului de droguri, care duc la distrugerea ființei umane. De aceea Seneca spunea că omul nu moare, ci se omoară. Iar alți cercetători spun că, în pofida tuturor calităților sale, homo sapiens este, de fapt, o ființă sinucigașe.

Cu aceste gânduri foarte complicate, am cumpărat cartea *Homo fraudens*, și mi-am adus aminte de celelalte cărți ale lui Mircea Malița și în primul rând de *Aurul cenușiu* (Malița, M., *Aurul cenușiu*, Editura Dacia, 1973), în care se vorbește desigur despre creier, care este cea mai mare bogăție a unui om și poate chiar a unei națiuni. În al doilea rând de *Triade*, scrisă împreună cu Silviu Guiașu (Guiașu, S., Malița, M., *Triade*, Editura științifică, 1973), în care se vorbește despre teoria matematică a jocurilor cu trei parteneri. Ca să nu mai vorbim despre cărțile mai noi ale lui Mircea Malița, așa cum ar fi *Minți senine și minți învolburate*.

Cărțile lui Mircea Malița au fost pentru mine adevărate surse de inspirație. Din *Aurul cenușiu* am reținut faptul că mintea are nevoie de informații și că această nevoie este atât de mare încât ea a devenit, după cum arată Mircea Malița, o adevărată foame de informație. Iar foamea de informație este cea care a dus la apariția societății informaționale în care trăim. Dacă foamea de mâncare l-a dus pe om la dezvoltarea agriculturii, foamea de informație l-a dus pe om la creșterea vertiginoasă a producției de informații, care a condus la o adevărată explozie informațională (Restian, A., *Galaxia Google*, Practica Medicală, 1, 2011, 5-12).

Confruntat cu un adevărat bombardament informațional, mie nu mi-a fost foarte greu să constat că deși este foarte utilă, informația poate deveni și ea, în anumite situații, un factor patogen. Astfel am descris mai întâi stresul informațional (Restian, A., *Informational stress*, Journal of Royal Society of Medicine, 6, 1990, 380-383), iar apoi patologia informațională (Restian, A., *Patologia informațională*, Editura Academiei, 1977).

Din *Triade* am reținut formularea matematică a jocului pe care omul trebuie să îl susțină cu mediul în care trăiește. Dar pentru a putea supraviețui într-un mediu foarte variabil și de multe ori chiar foarte ostil, pe lângă mecanismele de feedback, care caută să păstreze stabilitatea organismului prin corectarea erorilor, organismul uman mai are nevoie și de un mecanism de prevenire a erorilor, cel puțin a erorilor care nu ar mai putea fi corectate de mecanismele de feedback. Astfel am descris mecanismul de reglare anticipativă, pe care l-am denumit mecanism de feedbefore (Restian A., *Cybernetical system control by feedbefore mechanism*, Modern Trends in System and Cybernetics, Springer Verlag, Berlin, 1975). Iar mecanismul de feedbefore poate fi formalizat cu ajutorul teoriei matematice a jocurilor elaborată de John von Neumann și dezvoltată de Mircea Malița.

Gândirea frauduloasă poate fi întâlnită și la animale, care atunci când nu pot face față situațiilor mai dificile, caută să ducă în eroare adversarul, așa cum face vulpea, care este renumită pentru șmecheria ei. Frauda, șmecheria, minciuna și ducerea în eroare a adversarului, au devenit astfel niște mijloace de apărare a celor slabi, un fel de substitut al forței și al puterii, un fel de completare a inteligenței, la animalele care nu pot face față în mod direct unor dușmani mai puternici.

Deoarece capacitatea de înșelare, de păcălire și ducere în eroare a adversarului, s-a dovedit a fi foarte utilă, ea s-a perfecționat și s-a transmis în cadrul evoluției până la om. De aceea ea este înscrisă în structurile profunde ale creierului uman și face parte din mijloacele de apărare de multe ori inconștiente ale omului contemporan (Restian, A., *Cum a ajuns creierul cel mai perfecționat organ al omului*, Practica Medicală, 3, 2011, 181-199).

Noi invocăm de multe ori moralitatea și îi judecăm foarte aspru pe cei care se abat de la ea. Dar nu ținem seama de faptul că deciziile noastre nu sunt luate de structurile conștiente, care lucrează cu valori etice, deontice și morale, ci de structurile inconștiente ale creierului, care sunt conduse mai mult de instincte și de plăcere, decât de moralitate. Adică deciziile noastre sunt luate automat și inconștient, de formațiunile mai vechi ale creierului care lucrează cu

valori hedonice, cu mult înainte ca noi să fim conștienți de le (Restian, A., *Logical structure of nervous system*, International Journal of Neuroscience, 2, 1978, 87-95).

După cum a arătat Benjamin Libet (Libet, B., *Unconscious cerebral initiative and role of conscious will in voluntary action*, Behavioral and brain Sciences, 8, 1985, 529-566), toate deciziile noastre sunt luate automat și inconștient, cu 200 de milisecunde înainte ca noi să fim conștienți de ele. Iar după cum arată John Dylan Haynes (Soon, C., Brass, M., Heinze, H.J., Haynes, J.D., *Unconscious determinant of free decisions in the human*, Nature Neuroscience, 11, 2008, 543-545), deciziile noastre pot fi luate automat și inconștient chiar cu 7 secunde înainte ca noi să fim conștienți de ele. Este adevărat că de obicei ele nu sunt puse imediat în aplicare, ci sunt trimise spre lobul frontal și conștientul mai are totuși la dispoziție câteva sute de milisecunde pentru a li se putea opune, sau pentru a le compatibiliza cu normele sociale. Dar din păcate formațiunile mai noi ale creierului, inclusiv lobul frontal, care lucrează cu valorile morale, se maturizează mult mai greu decât formațiunile mai vechi ale creierului, care după cum se vede, de multe ori, nu se mai maturizează niciodată (Houllebecq, M., *Platforma*, Editura Polirom, 2003).

Pe de altă parte nu trebuie uitat faptul că omul este o ființă ambivalentă. După cum se știe personalitatea umană are foarte multe fațete. Pe lângă personalitatea aparentă mai există și o personalitate ascunsă. C. Jung vorbea de o față ascunsă a personalității umane, de un fel de umbră a lui, care este alcătuită din acele instincte, proiecte și dorințe care nu au putut fi îndeplinite. Umbra reprezintă ceea ce am fi dorit, dar nu am reușit să fim. Ea este un fel de personalitate ratată. Dar umbra aceasta iese de multe ori la iveală (Jung, C., *La dialectique du moi et de l'inconscience*, Gallimard, Paris, 1964). Așa se explică de ce după revoluție, odată cu dispariția constrângerilor sociale, au ieșit la iveală o serie întreagă de activiști mărunți, care nu au reușit să se realizeze din vechiul regim.

Pe de altă parte, după cum a arătat H. Gardener, omul dispune de mai multe feluri de inteligență, de o inteligență lingvistică, de o inteligență logică, practică, emoțională, spațială, muzicală și motorie, etc. (Gardener, H., *Multiple intelligences*, Harper Collins, New York, 1993). Iar Mircea Malița vorbește de o inteligență perfidă. Se pare că la fiecare om predomină un anumit tip de inteligență, iar la homo fraudens și homo praedator predomină inteligența vicleană, care depășește de multe ori nevoia de supraviețuire.

Omul contemporan caută să înșele nu numai pe adversari, ci și prietenii, colaboratorii și familia sa. El este de multe ori infidel. Numărul divorțurilor ajunge să fie de multe ori mai mare decât cel al căsătoriilor. Iar traseismul politic este și el rezultatul infidelității. Dominați de o gândire vicleană, oamenii politici schimbă de multe ori nu numai soțiile, ci și partidul.

Dar homo fraudens nu înșală numai pe alții, ci se înșală de multe ori și pe el însuși. Omul își face iluzii, își face vise și planuri cu care se amăgește și se înșală singur. La un moment dat omul a inventat o lume virtuală, așa cum ar fi internetul și televizorul. Foarte mulți oameni trăiesc mai mult în televizor și în internet, decât în lumea reală. Iar televizorul reprezintă unul din mijloacele cele mai eficace de manipulare a minții oamenilor. Astfel homo fraudens devine victima propriilor sale viclenii.

În această situație, problema este în ce măsură reușește homo fraudens cu gândirea lui perfidă, să supraviețuiască sau mai bine zis, în ce măsură reușește homo fraudens să contribuie la progresul social. După cum evoluează societatea contemporană, atât homo fraudens, cât și homo praedator, sub aparența unei prosperități individuale, au dus la criza mondială în care ne aflăm.

În partea a doua vom vorbi, așa cum face și acad. Mircea Malița, despre homo praedator, despre băieții deștepți din politică și din economie și despre relațiile dintre homo fraudens, homo praedator și homo moralis, care deși este de multe ori înșelat, caută să ducă lumea înainte, în pofida dificultăților pe care le întâmpină din parte lui homo fraudens și homo praedator.